

1.649.228

Сити.

ХЛОПСКИЙ СТРАЙК.

написав

Вячеслав Будзиновский.

Різно радили хлопам щирі люде, що дивили ся на хлопску нужду. Зразу казали хлопови: не пий, працой і шпаруй гроші, а проженеш нужду геть від себе. Незабаром ті наші приятелі пізнали, що сей або той змарнував масток через п'яньство, але більша половина народу, як не, то не з нужди. Не тому у нас нужда, що ми немо, але ми немо тому, що в нас нужда; ми біду і журу зацитькуємо парухою. Ті, що казали нам щадити гроші, пізнали, що і найощаднійший не зашпарує нічого, бо єму і на податок не стане; він ще й від лихваря мусить взяти. Ті, що казали нам: „газдуй добре“ пізнали, що більша половина хлопів вже не має на чім газдувати. В додатку з усіх боків обсіли нас рої п'явок, котрі тягнуть з нас решту соків, добирають ся вже не до послідної сорочки, але до шкіри, до самої шкіри!

Нарешті сказали нам так: „хлопе! роби політику. Не вибирай до сойму і до ради дер-

1

Сити.

1948. к. 3057/212

жавної панів, тільки своїх людей. Тоді права будуть такі, що не дозволять тебе кривдити, не дозволять стягати з тебе послідної сорочки. Тоді будуть такі права, що як не ти, то бодай твої діти будуть жити безжурно“.

Але і ворог не спав. Ворог наш знав, що як будемо мати своїх послів, то скінчить ся его панованє. Ворог зачав отже доптати всяке право, аби хлоп не прийшов до пізнаня своїх прав і своєї сили, аби ніколи не дістав таких послів яких хоче мати, аби не мав тільки своїх послів, кільки ему вільно мати.

Щож тепер нам робити, аби скасувати ті безправства, через котрі ворог наш панує над нами? Тепер треба показати, що і ми маємо силу пошкодити ворогови. Ми маємо спосіб, котрим зможемо присилувати ворога дати нам се, що нам справедливо належить ся, зможемо присилувати ворога шанувати право. Сим способом є страйк і бойкот. Страйком і бойкотом мусить тепер руский народ воювати, аби поправити свою долю.

Страйк видумали робітники у фабриках, котрі хотіли фабриканта присилувати, аби їм більше платив за роботу і аби скоротив час праці. Як пан мало платив, то всі его робітники зійшли ся до купи, ввадили яку їм пан має дати платню і сказали панови, що як не дістануть такої платні, яку вони хочуть, то жаден робітник не піде до роботи. Як пан не підвищив платні, то робітники не пішли до роботи, се значить, зробили страйк. Як між робітниками не знайшов ся ні оден хрунь, як всі тримали ся купи, як фабрика стояла пуста, то пан, аби не збанкрутувати, мусів дати робітникам се, чого вони домагали ся.

Що можна страйком досягнути, найліпше показує Америка і Англія. Там є найбільше фабрик і найбільше робітників. Робітники беруть там по 3 і 4 зр. на день і роблять 10, 9, або й лиш 8 годин! Чи там все так було? Ні! І там працювали давнійше по 12 до 14 годин, і там брали таку малу платню, що не могли з неї вижити.

Коли робітник при машині окалічив і не міг більше працювати, то тратив роботу і гинув з голоду. Як захорував, також ніхто не журився його хворобою; не прислав доктора, не заплатив за лікарство. Тепер все те змінилося. Міські робітники мають тепер більшу платню, роблять коротше, мають за дурно лікаря, аптику, а навіть за допомогу з каси хорих, коли з причини недуги не можуть заробляти. Все те виграли тільки страйками.

Хлопи бідують, їх тисне лютій ворог і збиткуєся над ними, бо хлопи терпіли спокійно неволю і не пробували сили страйку. Дперва угорські хлопи показали, що і хлоп може щось виторгувати страйком. Зачалося в 1896 році в однім повіті, де народ терпів найбільшу нужду. Там хлопи застрайкували. Хлопи були би виграли, але горячіші між ними поспували справу, бо взялися до бійки. Коли пани спровадили собі сторонських робітників, то страйкуючі палками прогнали їх з поля. Коли провідників бунту арештували жандарми, то товариші відбивали їх палками. Скінчилося так, що одних жандарми застрілили, а другі ще до нині гниють в криміналі. В 1896 році угорські хлопи взялися за ліпший спосіб, бо до страйку пристало кільканацять повітів, і ніхто не робив ніякого бунту, тільки

всі сиділи тихо, курили люльки, та сьміяли ся з того, що пани рвуть волосе з розпуки.

Навіть правительство помагало панам. Оно з далеких сторін стягало до панів робітників, та прислало їм арештантів а навіть військо до роботи. Але все те було еше за мало. В додатку не всі робітники, котрих стягнено з чужих сторін уміли так добре робити, як місцеві і робили дуже поволи, а коштували еше більше, як се, чога домагали ся свої робітники. Аби не мати великої втрати, пани підвишили своїм робітникам платню і скоротили день роботи.

Хлопови лекше виграти з панами, як робітникови з фабрикантом, бо як би ми зробили страйк, пани були би в гіршім клопоті, їм грозила би більша втрата. Хто не вірить, най послухае.

От подивім ся у фабрику полотна Вольфа: Купці згодили ся з Вольфом, аби він що неділі прислав їм по тисяч штук полотна. Але Вольф хотів мати полотно ще й на складі, аби міг спродати, як би зголосив ся який новий купець. Длятого він казав робити що тижня віктора тисячки штук, і має на складі ще яких 15 тисяч штук готового полотна.

Той фабрикант Вольф не хотів підвишити робітникам платню і они застрайкували. Робітники склали собі лиш тільки гроший, що їм вистало на десять неділь. Отже фабрикант не попустив, бо він мав на складі готове полотно і міг обійти ся без робітників через п'ятнайцять неділь. Він не мав через той час жадної втрати, бо купцям продае те полотно, що є в него на складі.

Нехай робітники застрайкують панови, що зробив з купцем контракт і, як то найчастійше буває, продав збіже на пни! Як пан не збере на час збіжа, то мусить потому купцеви відступити его дешевше або звернути з процентом завдаток. Через те пан має втрату. Він не може так довго (як той фабрикант) ждати, аж робітники самі вернуть до роботи. Він мусить скоро з робітниками помирити ся.

Як робітники застрайкують фабрикантови полотна, тогди він не потребує бояти ся, що ему попсеє ся товар на складі. І полотно, і прядиво, і фарби і вугле і всі машини можуть спокійно ждати собі, аж страйк скінчить ся.

Не так зі збіжем. Як пан не дістане на час робітників, то пару днів вистане, щоби збіже висипало ся, або зогнило на пни. Пан не збере збіжа, не спродасть его; а як не заплатить податків і рати в банку, готові его ще й зліцитувати. А пан, що має много сіножатий, і з сіна робить маетки. Не-хай но він посьміє посварити ся з робітниками! Як в потрібний день не вийдуть ему до роботи, і сіна зберуть, все сіно може пропасти. Як то сіно панови раз, другий і третій зогниє, то ему лишає ся хиба одно: зібрати своє шмате і разом з іншими емігрантами гайда до Канади. Як люде не вийдуть в час до ріпаку, то за два три дни ріпак пропав! Щоби не зійти на жebraка, пан мусить мати в час робітника і не сьміє з ними довго торгувати ся. Як робітники не жадають за много, лиш тільки, що справедливе, він мусить на се згодити ся. Горе ему, як, не згодить ся, а робітники добре тримають ся!

Скажете може, що спровадять мазурів або яких інших чужих робітників; заженуть в поле машину, а тогди пан навіть не схоче приймати робітників, хочби самі просили ся, хочби хотіли робити за половину того, що пан перше платив.

На се скажемо ось що: Як люде застрайкують нагло, або як страйкують в кількох повітах всім панам, то не так легко спровадити тільки чужих робітників, кілько треба всім панам, не мож їх спровадити так скоро як треба. Машини богато коштують, і машина не заступить всіх робітників. Впрочім як є страйк, то пани боять ся пускати машину в поле, бо таку машину дуже легко попевати.

З усього того бачимо, що страйк є війною між паном а его робітниками, аби їх пан не визискував. Се війна без проливу крови, без трупів. В тій війні не чути гуку армат, ні стону умираючих. Такою спокійною, не заборонею правом війною воюють всі ті, що хочуть вибороти собі за свою роботу ліпшу платню, або иншу якусь полекшу.

Але чим би тільки пан скривдив людей, можна его страйком научути розуму так, що він помирніє. Страйком можна боронити ся против всякої кривди. Як пан позапирає дороги через свій ліс до людских пасовиск, можна его страйком присилувати до того, що він дороги отворить. Як не дає громаді користати з ліса, страйк робітників може упокорити его. Безнастанним страйком можна присилувати пана до парцеляції своєї посілости. Страйком можна нанів присилувати до того, що не будуть мішати ся до читалень, до громадских справ і в загалі до політики. Страйком можна

отже не лиш поправити долю робітника на панських ланах, але ним можна в загалі боронити ся против всяких кривд і безправств.

Як би в соймі краєвим і в раді державній сиділи самі народні заступники, у нас були би права такі, які нарід потребує, у нас були би такі порядки, які ми хочемо. Але наше право виборче таке, що на послів виходить більше панів і панських лизунів та посіпаків, як правдивих заступників і приятелів народа. До того еще пани пхають ся до хлопської курії і кажуть себе вибирати на послів. Із хлопської курії виходять панські послы, бо ті, що переводять вибори, допчуть всяке право.

З нашою кривдою вже не маємо куди звернути ся; ні звідки не дістанемо ні помочи ні справедливости. Ми самі мусимо помочи собі, самі мусимо дати собі раду. Коли всі безправства діють ся лиш на те, аби пани вічно жили людским потом, аби скріпити панованє наших ворогів, то ми мусимо їм показати, що они відпокутують за ті безправства, які діють ся в їх користь. Страйками на панських ланах, хочби пан не знати як богато платив за роботу, поборемо всі безправства в нашім краю. Такий страйк, при котрім люде не йдуть до роботи за ніяку ціну, називають бойкотом.

„Се що за дідьче слово?“ запитасте — Слово „бойкот“ і сам бойкот видумав Ірландскій нарід. На сей народ напали були колись як які розбишаки англійські папи (пани всюди однакі!), і забрали Ірляндцям всю землю. Пани не думали самі працювати. Они загарбану землю розпарцеловали і куєнями давали в посессию. Ірляндці не мали з чого жити

тож мусіли брати від панів в посесию свою власну землю!

Пани казали собі за землю дуже много платити, так що Ірляндець як спродав збіже і заплатив панови чинш, то ему не лишало ся вже нічо. Ірляндці терпіли страшну нужду і голод. Тисячі мерли що дня з голоду! Зразу просили панів, щоби так з них не дупили шкіри, далі грозили, аж коли не стало терпцю, зробили бунт. Вони зачали палити двори, фільварки, або збіже в поли. Ціла Ірляндия була як одно море з огню. Веі пани погоріли. Як котрий побудував ся, погорів другий раз. Пани стратили, але Ірляндці нічого не зискали, бо горячіиші між ними зачали нападати явно цілими ватагами на уряди і панів; Як де придибали якого пана, то єго зараз убили колом, або повісили на гилаці. Тогди пани спровадили з Англії військо і оно придавило бунт.

— Коли не мож побити пана силою і бунтом, то сидім тихо, і тим побиймо єго — подумали Ірляндці. Перший пан, котрий в той спосіб упав жертвою тихого і спокійного бунту ірляндеких хлопів, називав ся Бойкот. За те, що він здирав дуже людий і збиткував ся над ними, люде зробили ему такий страйк, що ніхто не ішов до него на роботу навіть за найбільші гроші; ніхто не привитав ся з ним, ніхто не заговорив словом, не подав води ні хліба. Хоч жив між людьми, жив гірш дикого зввіра в пустини. Бо і дикий зввір має товариша і сам не блудить сьвітом! Не витримав довго пан Бойкот. З великого пана став жебраком і сказив ся.

Такий страшний страйк називають від того часу бойкотом, бо Бойкота перший

раз покарали ним. Ірляндські пани боять ся тепер бойкоту більше, як жиди холери!

Вже в деяких околицях у нас знають люди що се бойкот, а научив їх таки один Ірляндець. Ось що пишуть нам з одної громади:

У нас тепер люди ні про що не говорять, як тільки про бойкот. Вичитали се слово з листу одного Ірляндця, що при копальни нафти був за вертача, і часто сходив ся з нашими людьми, розмовляв з ними, придивляв ся їх біді, а коли йому люде говорили про те, як їх пани та жиди визискують, він завше тільки плював та воркотів: „Капустяні голови!“ — Називали його Джоном. Добрий був робітник, та не знати чого розпив ся, то его відправили зі служби. Знайомі хлопці зложили ся по пару ринських і дали ему на дорогу.

Джон поїхав, а отсе недавно приходять по почті гроші, а з ними й лист від него, писаний польськими буквами і ломаною руциною. Людн носять ся з тим листом як зі сьвяченим яйцем, читають его на хрестинах, на празниках, на ярмарках, переписують собі, сьміють ся, а дехто може й на вус дещо мотає.

Сей Ірляндець так пише: „Капустяні голови! Я вам усе одно скажу, що ви дурні. Бував я широко по сьвітї, але присягаю вам, що такого дурного народа не бачив, як руский нарід. І ви ще сьмієте жалувати ся, що вас пани і жиди тиснуть? Ой, як би я був паном, я би вас не так тис! Ви би у мене почувли, що то значить шрубстак. Та може би вам тоді засвітало в ваших капустяних головах, що на те пан Біг біду дає, щоби з нею воювати. Ви би мене запитали ся, як ми в Ірляндїї з нашими панами воювали. То не такі

добродушні пани, як ваші, ні! То пани на цілу губу, що мають мільони, а рахують кожний цент. А ми й їм уміли доїхати кінця. Та що вам говорити, як ми воювали, ви того навіть не зрозумієте. Шкода чобіт.

У нас бувало, як котрий пан надто вже нелюдський, дре людий викидає з хат (хлопи у нас не мали ані своєї землі, ані своїх хат, а все в арендованих жили), підвищує ціну аренди, то люди терплять, терплять, а далі пустять від фільварку до фільварку одно маленьке слівце: бойкот! Пан сидить собі в своїм дворі і нічого не знає, глядить з ганку на безконечні лани пшениці і жде, поки она достигне. І хлопи собі ждуть та розсилають вісти довкола що на того і того пана наложено бойкот; вже знають, що се значить, і тихо-ша. Надходить день жнив, пшениця достигла, пан розсилає своїх посіпаків по хлопах, щоби ставили ся на другий день до жнива.

Досьвіта пан встає, зазирає до вікна, чи погода — Богу дякувати, небо чисте! Лягає ще троха спати, та за хвилию знов підбігає до вікна і визирає, чи йдуть робітники? Що за диво, робітників нема!

Пан починає злостити ся, кличе економа, чи він дав знати робітникам?

„Дав.“

„А що — казали прийдуть?“

„Нічого не казали, та певно прийдуть, бо жниво се їх головний заробок.“

Чекає пан Минає мінута за мінutoю, нема робітників. Минає година — нема нікого. — Сідає пан на коня, їде до одної хати,

„Іване, чому не йдете до роботи?“

„Не можу пане, нога болить“, А сам здоровісенький.

Іде пан до другої ферми: „Стефане, чому не йдете до роботи?“

„Не можу, пане, у мене самого робота“. А сам сидить, на сонічку вигріває ся.

У вас би пан такого хлопа певно зараз нагайкою по плечах скропив, ну, та у нас він знає, що то не хлоп, а чоловік — і має морес. Злить ся, аж пінить ся, та їде далі. Але третій, четвертий і пятий і десятий відповідає: „Не можу, не піду, не хочу“!

Пан починає грозити, що всіх викине з ґрунту і з хат, бо они на его ґрунті сидять.

„Щож, викидай. Пропадемо, а робити не підемо.“

„А дехто на сьміх каже: „Добре пане, прийдемо до роботи, але аж за два тижні“.

А у него за два тижні пшениця вся з колося висипле ся. У него кожний день дорогий! Кидаєть ся пан до сусідних сел, до сусідних маєтків — там спокій. Там люде роблять на паньскім лані, свистять машини, лопотять колеса, дим курить ся по полю, пшеницю як золото носять міхами до складу. І ціна не виспа як звичайна. Люди з его маєтку йдуть сюди на заробок, а до него ніхто і за подвійну ціну не хоче йти. Бігає чоловік, мов окропом опарений, розпитує що то все значить? Чому до него не йдуть робити?

„Не хочемо пане! На вас бойкот покладено. Ось вам уся справа.“

„Коли наш пан почує те слово „бойкот“, то се так ему любо, як коли би его живцем у яму клали. Він знає, що пропав; що не буде мати робітника, хіба би хотів его спроваджу-

вати з Англії. Хоч сам ставай до машини та роби в полі, або хоч зараз маєток продавай! А перетримає ті жнива — на другий рік буде те саме і то вже не в самі жнива. Бойкот висить над ним як сокира над головою. Коли тільки яка пильна робота в полі — хлопцi бух! Бойкотують его. У других роблять, і дешево роблять, а у него за жадні гроші ніхто не буде робити. Як би ви знали капустані голови, яких твердих панів ми таким способом укоськали! І то не тільки на деришкір добрий посіб. Найно би пан стрібував нам щось у політиці бороздити, нехайно силує людий голосувати по своєму наказу, або що! Раз его збойкотували, раз утратив жнива, — ого! вже на другий раз йому відхотіло ся.

„Та на що я вам се говорю? Певно не на те, щоб ви собі з того брали приклад. Куди кущому до заяця. Куди вам капустаним головам, до Ірландців! Ми багато терпіли, певно не менше від вас, а нас біда таки чогось навчила, а вас не навчила нічогосінько. Адже я певний, що якби ви пустили ся на сотну часть того, що ми, а староста вислав би до вас не комісаря, а тільки возьного, то ви би смирененько поклонили ся йому і самі би признали, що то бунт і вказалиб на того, хто вас підбунтував, ще й зловитиб его помогли. О, я вас добре знаю! Ви труси, от що. До того ви такі, як той голий, що вічно боїть ся, щоб его не обдерли.

Я вам пишу на те, щоб ви знали, як люди борють ся за своє право, але та борба не для вас. Ви терпять, і цілуйте руку, що вас бе,

а як вам терпцю не стане, то утікайте до Канади на зломану голову.

Бувайте здорові і держіть ся в теплі!
Ваш Джон“.

* * *

Хоч той Ірляндець назвав нас „капустяними головами,“ хоч пише, що нема дурнійшого народу, як Русини, то ми все не такі вже дурні, щоби нас не чепила ся добра наука. І ми не дамо ся по вічні часи так стригчи, як ті безсильні вівці. Все минає ся на тім Божім світі, то і нашій терпливості мусить раз вибити послідна година! А як ми такий дурний нарід, що самі не уміємо придумати способу оборони, то навчать нас другі. — Чому би ми не мали попробувати такого способу воювання, як Ірляндці? Чому би ми не мали попробувати, яку силу має бойкот?!

Є у нас досить кого бойкотувати, є і за що. Але насамперед народ мусить навчити ся страйкувати в той спосіб, що в кождім свідомім селі люде будуть страйком добивати ся того, аби пан платив більше робітникам, аби не кривдив хлопів і громади, аби до громадских справ не вторкав носа, аби і сам не кандидував на посла і не помагав другому паньскому кандидатови. Як панови кілька разів висипле ся пшениця і зогние сіно, то ему вже відхоце ся мішати ся до громадских справ. Він не лиш сам не буде шахрувати при виборах, але ще старосту буде на колінах просити, аби шанував право, аби скинув хруня війта, та аби єго громадян не переслідувано за політику. Як лиш який небудь уряд зробіть

в селі яке безправство, громада повинна бойкотувати пана так довго, як довго хлоп не дібе ся свого права. Аби не було страйків, пан сам стане в обороні прав громади. Бойкот є також дуже добрим способом на хрунів, що зраджують народну справу. Бити хрунів не вільно, бо за се кримінал.

Бити не вільно, навіть грозити не вільно. Хруня навіть пальцем рупити не вільно. Хруня найліпше цілком не знати. Тим его найгірше покараєте!

Не поздоровкати ся з ними, ні з їх жінками, ні дітьми; не говорити з ними; як скаже кому лихе слово, сейчас до суду з ним! як его худобина ступить одною ногою на чуже поле, сейчас займати; нічого від них не купити, нічо їм не продати; не вступити до їх хати, а виганяти з своєї; в жадній роботі не помагати їм — хочби хата горіла з жінкою і дітьми; хоч би умирав не подати кусника хліба, ні каплі води; як робимо в поли, чи паньскім, чи людскім, а стане до роботи хрунь, покидаймо всі роботу і не вертаймо так довго, як довго він сам не відійде, або як довго его не наженуть; як прийде до корчми, утікаймо з корчми а корчмареві скажім, що як буде пускати до корчми, хруня, то не прийде ні один честний господар, піде на друге село, а тут ні; ніхто нехай не буде ему за кума, ні за сьвідка: як прийде в неділю до церкви, нехай всі вийдуть. — Най він жиє як про-

кажеий в пустини, як скажений пес, котрого всі боять ся, від котрого всі утікають!

Як одному і другому хруневи зробите такий бойкот, то на цілу околицю ніхто більше не поважить ся піти против волі громади.

* * *

Страйк і бойкот має странну силу. Страйком і бойкотом збудемося хрунів в гвмаді; страйком і бойкотом не лиш навчимо наших гнобителів так, що не будуть пхати свого рила в хлопські справи, але ще заборинять урядам доплати право. Страйком і бойкотом здобудемо нарешті не лиш пошанованє для тих прав, які тепер є на папери, але присилуємо сойм і раду державну дати наш нові права.

Рекурсами, мемориялами і депутациями до Відня не виграємо справи, як довго разом з ними не піде страйк і бойкот. Аби вибороти нову, народну конституцію, треба приготувати ся так, аби на раз застрайкував цілий край, аби в цілім краю ні одна спина хлопка не зігнула ся над паньским ланом, аби на паньским лані не блиснув ні один серц, не забрєніла ні одна коса!

Такий великий страйк в цілім краю, відразу не дасть ся зробити, бо народ ще не скрізь знає, що таке страйк, що таке бойкот: народ ще не знає, яку страйк і бойкот мають силу. Там знов, де се вже знають, не уміють ще зробити страйку. Як все иньше, так і страйк треба доперва научити ся робити. Для того ті, що знають силу страйку і бойкоту, повинні учити других. Де лиш дасть ся зробити страйк, треба єго зробити. Найліпше зробити

зразу страйк на се, аби виторгувати від пана більшу платню і коротший день праці. Там, де такий страйк скінчить ся для нас добре, можна попробувати щастя зі страйком за політику. Вже легша річ бойкотувати хрунів і се ми повинні вже тепер скрізь зробити.

Як лиш в кождім повіті виграємо кілька страйків, то страйки підуть по цілім краю як пошесть і тогди будемо могли приступити до великого страйку.

Що страйки у нас можливі і що наші люде уміють страйк видержати, доказують страйки в Борщівщині, Збаражчині і в Мостискім.

Страйк і право.

За страйк, то є за змову для підвиснення платні, була кара до року 1870, а то на підставі параграфів 479, 480 і 481 закона карного. Однак 17 цвітня 1870 вийшло нове право, оголошене в Вістнику державних законів під номером 43. На підетаві сего права змови панів і купців в цілі обниження платні робітника або піднесеня ціни товару, а також змови робітників для піднесеня платні, не можуть бути карані. Лиш як би хтось не намовляв люде до добровільної змови, але старав ся грозьбою всилувати їх до страйку, або й насильством, може бути караний арештом від 8 днів до 3 місяців.

Якби отже денебудь люде приготовлювали ся до страйку, а власти грозили або називали се бунтом і т. д., то нехай кождий покличе ся на се право і нічого не боїть ся.

Ганноу'шкі
P. 1948.